

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

Critical Literacy: An Alternative Way in Language Classrooms

สุธิญา พุนเอยัด¹ | Suthiya Pun-lad

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งนำเสนอการเรียนรู้เชิงวิพากษ์หรือ “Critical literacy” คืออะไร และ บุคลากรทางการศึกษาจะสามารถนำแนวคิดนี้มาปรับใช้เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องเรียนภาษาให้มีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นวิธีการพิจารณาข้อความที่ปรากฏในการเขียนและการพูด เป็นการจัดการกับข้อความ ภาพ เสียง และสื่อต่าง ๆ เพื่อตั้งคำถาม อันนำไปสู่การแสดงให้เห็นทัศนะ ค่านิยม และคติความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในตัวบทหรือสถานการณ์อันเป็นผลผลิตของสังคมอย่างมีเหตุผล การจัดการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีหลักการสำคัญในการจัดการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ให้ผู้เรียนในห้องเรียนภาษา ได้แก่ 1) การสร้างรหัส ซึ่งเป็นการกำหนดหัวเรื่อง แนวคิดหรือสถานการณ์ โดยต้องเป็นเรื่องที่สามารถให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดและพยายามถอดรหัส 2) การตรวจสอบและสร้างกรอบการวิพากษ์ เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากเรื่องหรือสถานการณ์ที่ผู้เรียนได้รับ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม และค่านิยมของตนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ และ วิพากษ์เรื่องหรือสถานการณ์ 3) การสะท้อนความคิด เป็นการสะท้อนถึงข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ โดยแสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิด หรือน้ำเสียงที่มีต่อเรื่องหรือสถานการณ์ และ 4) การปฏิบัติการและนำเสนอผล เป็นการนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามานักกิจกรรม เช่น การอภิปราย การแสวงหาคำตอบ และการนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมทั้งสร้างผลงานหรือเขียนข้อความของตนเอง ดังนั้นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจใน

¹เรือเอกหญิง ดร., ข้าราชการกองทัพเรือ ติดต่อได้ที่: suthiya109@hotmail.com

¹Lt. Dr., Officer of Royal Thai Navy, e-mail: suthiya109@hotmail.com

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนภาษาเพื่อให้ผู้เรียนฝึกคิด พิจารณาความเป็นไปและความเป็นไปได้ของสถานการณ์ในโลกที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนนี้

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้ การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ห้องเรียนภาษา

Abstract

Critical literacy is the method to consider how the texts appear in writing and speaking. It can manipulate text, images, sound, and various multimedia for questioning, including the thought, values, and beliefs produced by society. It focuses on learners which consist of 4 principles using critical literacy in the language classroom are: 1) Generation, which is to generate the code, which defines the title, concept, or situation. It must be something that can allow learners to practice thinking and try to decipher it; 2) Examination and creation, is to examine the information and create a critical framework from the subject or situation that the learner receives. By connecting them with their own experiences and values to lead to analysis and critique the subject or situation; 3) Reflection, is to reflect the information gained from experience by expressing feelings, thoughts, or tone of things or situations; and 4) Action and presentation, is to present solutions to problems through activities such as discussions, seeking answers. Presenting solutions for behavior change as well as creating their work or writing their text. Therefore, critical literacy is an alternative to organizing learning activities in the classroom language. So, the learners will improve their way of thinking and know the possibilities and possibilities of any situation in this complicated world.

Keywords: Learning Management, Critical literacy, Language Classroom

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและแตกต่างจากโลกในศตวรรษก่อนหน้าอย่างสิ้นเชิง กล่าวได้ว่าเป็นยุคใหม่ที่เกิดกระแสการบริโภคข้อมูลสื่อสังคมออนไลน์ เป็นสังคมฐานการเรียนรู้ที่เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางด้านความรู้เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต และเป็นสังคมแบบย่อส่วน (Condensed Society) ประชากรไทยเต็มไปด้วยคนหลายช่วงวัยที่เรียกว่า “เจนเอเรชั่น” ซึ่งมีแนวคิด อารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ที่ร่วมกัน ประสบการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดเอกลักษณ์ในทัศนคติ แนวคิด ค่านิยม มีรูปแบบในการดำรงชีวิต และมีพฤติกรรมร่วมกันในกลุ่มคนรุ่นเดียวกัน (ศศิมา ตุ่มนิลกาล, 2560: 32) แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม พฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่จึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อทุกมิติของสังคม รวมทั้งมิติการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะพบว่าทักษะของผู้เรียนที่เคยใช้ได้ในศตวรรษก่อนหน้าหลายทักษะสูญหายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่สุดและเป็นรากฐานสำคัญที่ต่อยอดไปสู่ทักษะด้านอื่น ๆ ทั้งการอ่าน การเขียน และการเรียนรู้ (นภดล รมโพธิ์, 2564: 16-17) ยิ่งไปกว่านั้น ทักษะที่ผู้เรียนควรมีในศตวรรษนี้ ในวันนี้ ทักษะนั้นไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาในการปรับตัวและอยู่รอดอย่างมั่นคงและปลอดภัยได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเกิดคำถามที่ว่าจัดการเรียนการสอนใดจะสามารถตอบสนองความต้องการและก้าวผ่านสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงแบบพลิกผันนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

หนึ่งในทักษะที่สำคัญและสอดคล้องกับทักษะขั้นพื้นฐานจนสามารถพัฒนาให้กลายเป็นทักษะทางปัญญาระดับที่สูงขึ้นได้ คือ ทักษะการคิด พบว่า ภาษามีอิทธิพลต่อความคิด กล่าวคือ ในกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดพื้นฐาน (Lower Order Thinking Skills) ไปสู่ทักษะการคิดขั้นสูง (Higher order thinking Skills) ผู้เรียนจะต้องสามารถจดจำ ทำความเข้าใจ ประยุกต์ วิเคราะห์ ประเมินและสร้างสรรค์ได้ตามลำดับ (Anderson & Bloom, 2001: 84) ด้วยเหตุนี้ ในห้องเรียนภาษา ผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนโดยพัฒนาทักษะการคิดตั้งแต่การจับใจความ การสรุปความ การตีความ และการวิเคราะห์สารเพื่อฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นผู้คิดเป็นและแก้ปัญหาเป็นในโลกยุคปัจจุบันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ เปรียบเทียบและเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างการสอนในห้องเรียน

การผลิตความรู้ โครงสร้างของสถานศึกษา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัสดุของชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ (McLaren, 1998: 45)

Giroux (2004: 45-46) กล่าวว่า การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นความรับผิดชอบด้านการเรียนการสอน สำหรับการศึกษาความเป็นพลเมืองซึ่งหมายถึงการสอนภาษา การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและเชื่อมโยงผู้เรียนในมุมมองระดับท้องถิ่นและระดับโลก เพื่อให้บรรลุถึงการเสริมสร้างพลัง ความหวัง และการปฏิบัติตนต่อโลกและผู้คนรอบตัว ในขณะที่ Bogart (2008: 11) กล่าวว่า การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ไม่เพียงเป็นความสามารถในการทำความเข้าใจกับเนื้อหาของข้อมูลข่าวสารเท่านั้น หากแต่ช่วยให้บุคคลเข้าใจเจตนา และบริบทของสื่อหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเสนอข้อมูลข่าวสารนั้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ของผู้เรียนโดยใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ พบว่า การเรียนรู้เชิงวิพากษ์มีความสัมพันธ์กับการศึกษาเชิงวิพากษ์และการรู้หนังสือ (Critical Education and Literacy) การวิเคราะห์ข้อความ หรือการถอดรหัส Text Analysis or Decoding) น้ำเสียง (Voice) และการปฏิบัติทางสังคม (Social Practice) เมื่อนำการเรียนรู้เชิงวิพากษ์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้านภาษาทำให้ความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาเพิ่มขึ้น และยังทำให้จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของนักศึกษามีค่าสูงขึ้นโดยมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น (Chaikul, 2006: 96-99) ผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์แสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังส่งผลต่อความสามารถในการคิดของผู้เรียน โดยเฉพาะการคิดเชิงวิพากษ์ ดังที่ Bobkina & Stefanova (2016: 252-254) ได้สอนวรรณกรรมด้วยการคิดเชิงวิพากษ์ในห้องเรียน EFL โดยสร้างรูปแบบการสอนการคิดเชิงวิพากษ์ที่ใช้การอ่านเป็นศูนย์กลาง เป็นการสร้างโอกาสของผู้เรียนในการสำรวจ การตีความ และการทำความเข้าใจโลกของผู้เรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นความหลากหลายของความหมายและมุมมองผ่านการวิจารณ์วรรณกรรม นอกจากนี้ Temple (2016: 4) เห็นว่า การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ทำให้ผู้เรียนสามารถตรวจสอบสังคม การเมือง จุดประสงค์ทางวัฒนธรรมและคุณค่าที่สะท้อนมาผ่านวรรณกรรม โดยใช้การตั้งคำถามเกี่ยวกับเบื้องหลังของตัวบทวรรณกรรม ผู้เรียนเรียนรู้ว่าวรรณกรรมเป็นเครื่องมือส่งผ่านความคิดที่สำคัญมายังผู้อ่าน ซึ่งผู้เรียนจะต้องพัฒนาความคิดของตนให้ดำรงตนอยู่ได้ในยุคที่มีการเผยแพร่ของการสื่อสาร การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนตรวจสอบข้อมูลหลักฐาน โดยใช้มุมมองต่าง ๆ พิจารณาอย่างเข้าใจและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

อย่างไรก็ดี งานวิจัยในประเทศไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงวิพากษ์โดยตรงยังมีน้อย เห็นได้จากงานวิจัยของ Chaikul (2006) ที่มุ่งศึกษาการใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษ และจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของนักศึกษา และงานวิจัยของธิดา แซ่ซิ่น และณรงค์ สมพงษ์ (2562) ที่ศึกษาการพัฒนาแบบจำลองการเรียนการสอนบนเว็บโดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ดิจิทัล โดยมีการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นองค์ประกอบ และพบว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นองค์ประกอบเดียวที่อยู่ในทุกกระบวนการรู้ดิจิทัล งานวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์มีความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาความคิดของผู้เรียนให้รู้เท่าทันโลกที่สลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงสนใจว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์หรือ “Critical Literacy” คืออะไร และบุคลากรทางการศึกษาจะสามารถนำแนวคิดนี้มาปรับใช้เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องเรียนภาษาให้มีประสิทธิภาพเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนได้อย่างไร

ความเป็นมาของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Critical Literacy) เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 และ 1990 Luke (2000: 448) เห็นว่าเมื่อวิธีการนี้เข้าไปสู่ระบบการศึกษาของรัฐจะเกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับความยั่งยืนของแนวคิดเกี่ยวกับการวิพากษ์สังคม วาทกรรม ข้อความที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอ่านเขียนในบรรยากาศทางการศึกษาแบบดั้งเดิม การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ได้รับความท้าทายว่า “โลกคืออะไร” ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสะท้อนประสบการณ์ของตนเองในอดีต ให้ความจริงแก่ผู้เรียนในจุดเริ่มต้นโดยทันที ความเป็นปัจจุบัน และสิ่งที่สำคัญที่สุดในอนาคต เป็นการกระตุ้นผู้เรียนให้คาดหวังถึงการเปลี่ยนแปลงพลังและความร่วมมือที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลง Anderson & Irvine (1993: 91) กล่าวว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ไม่ได้เป็นเพียงวิธีการที่ชาญฉลาดในการทำให้อ่านหนังสือเกิดขึ้นได้มากขึ้นสำหรับผู้เรียนเท่านั้น หากแต่เป็นความต้องการและการวิจารณ์เชิงอุดมการณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมที่ผู้เรียนและนักศึกษาค้นพบตัวเอง ซึ่งได้รับมรดกจาก Dewey & Freire (Darder, 2003: 3-5) และได้รับอิทธิพลสำคัญจากงานของ Lev Vygotsky ซึ่งทำงานเกี่ยวกับภาษาและความคิด เชื่อมต่อกับความเข้าใจขั้นสูง (Higher Order Comprehension) และเกี่ยวข้องกับผู้เรียนด้านการวิเคราะห์ และการสร้างพื้นที่ทางสังคม

นักคิดคนสำคัญ คือ Paolo Freire ได้พัฒนาโปรแกรมการรู้หนังสือในหมู่คนยากจนในบราซิลและที่อื่น ๆ โดยยืนยันว่าถ้าครูช่วยผู้เรียนจากชุมชนที่ถูกกดขี่ผ่านการอ่านข้อความ แต่ไม่ได้สอนให้ผู้เรียนเข้าใจโลก ผู้เรียนอาจกลายเป็นคนที่มีความรู้ แต่จะยังคงเป็นวัตถุที่ถูกกระทำจากประวัติศาสตร์ (Anderson & Irvine, 1993: 89-90) ความรู้ความเข้าใจที่สำคัญของผู้เรียน คือ การเรียนรู้ที่จะพูด อ่านเขียนและฟัง อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างจิตสำนึกในประสบการณ์ที่สร้างขึ้นในอดีตของตนภายใต้ความสัมพันธ์ด้านพลังที่เฉพาะเจาะจงและเป้าหมายของการรู้หนังสือที่สำคัญ คือ การท้าทายความไม่เสมอภาคและการเปลี่ยนแปลงโลก ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เชิงวิพากษ์จากการอ่านตัวบทด้วยวิธีการตั้งคำถามทางวิชาการอย่างมีมาตรฐานทั้งการเขียน และการสอนประเภทของการรู้หนังสือ การเรียนรู้เชิงวิพากษ์มุ่งเน้นในการรับฟังเสียงของผู้เรียน กล่าวคือ การแสดงออกที่เป็นเอกลักษณ์ที่ยืนยันอัตลักษณ์และตัวตนของผู้เรียน (Alastair, 2001: 101) นักการศึกษายังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบไวยากรณ์เชิงหน้าที่และวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ผ่านการฝึกฝนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์หลากหลายรูปแบบโดยใช้ร่วมกันในชั้นเรียนแบบผสมผสานและสร้างแนวทางใหม่ (Luke, 2000: 450-453)

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังได้รับการอ้างถึงในการศึกษาเชิงวิพากษ์ (Critical pedagogy) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนผู้เรียนภาษาในฐานะภาษาต่างประเทศ การตั้งปัญหา การสอนการเปลี่ยนแปลง วิธีการเพิ่มขีดความสามารถ และวิธีการโต้ตอบ เป็นต้น ซึ่งมีจำนวนผู้สอนและนักวิจัยเพิ่มขึ้นในการใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์สำหรับประยุกต์ใช้ในการสอนภาษาในห้องเรียน ดังที่ Rivera (1999: 497-499) ใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ในโปรแกรมการศึกษาสองภาษาในนิวยอร์ก โดยใช้วิธีทัศน์เป็นเครื่องมือในการสำรวจความกังวลใจในชุมชน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้การอ่านและเขียนในสองภาษาโดยการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อนิเวศของตนเอง ผู้เรียนสามารถพัฒนาความตระหนักเชิงวิพากษ์และทักษะทางภาษา วิธีการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์นั้น ได้นำมาใช้ในห้องเรียนภาษาอังกฤษ และห้องเรียน EFL การจัดการเรียนการสอนดังกล่าวมีคุณสำคัญที่จะพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ในบทบาทของภาษาที่ปรากฏในความสัมพันธ์ทางสังคม รวมไปถึงโครงสร้างตัวบทนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับอัตลักษณ์พลังทางการเมือง เพศ เชื้อชาติ กลุ่มชน และศาสนา ตัวบททั้งหมดจะใช้ชุดของเครื่องมือทางภาษาทำให้ผู้อ่านเห็นโลกในทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ การตอบสนองจากมุมมอง

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

โดยอ้อมของผู้อ่านจึงไม่เป็นกลาง แต่ละอย่างจะมีปฏิสัมพันธ์กับการออกแบบข้อความของตัวบทในลักษณะเจาะจงตั้งแต่การยอมรับจนถึงการต่อต้าน (Locke & Cleary, 2011: 121)

ดังนั้น การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจในการส่งเสริมความสามารถทางภาษาของผู้เรียน ควบคู่ไปกับการสร้างความตระหนักในการอ่านตัวบทหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพของผู้เรียน

ความหมายของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

“Critical Literacy” มีนักวิชาการที่ใช้คำศัพท์คำนี้ในภาษาไทยว่า “การรู้อย่างมีวิจารณญาณ” (ธิดา แซ่ซัน และ ณรงค์ สมพงษ์, 2562: 34) และการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Chaikul, 2006: iv) ซึ่งเป็นลักษณะของการรู้หนังสือทั้งอ่านเขียน ควบคู่ไปกับการเข้าใจโลกของผู้เรียน ในที่นี้ ผู้เขียนใช้คำว่า “การเรียนรู้เชิงวิพากษ์” เพื่อแสดงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัญญา การทำความเข้าใจและการให้เหตุผล รวมทั้งเบื้องหลังของเรื่องราวหรือสถานการณ์ต่าง ๆ

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นการวิเคราะห์ข้อความในสื่อหรือการเขียนเพื่อหาความเป็นไปได้ของผู้ส่งสาร ซึ่งได้รับอิทธิพลทางสังคมและการเมืองในการนำเสนอสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก มีพื้นฐานมาจากมุมมองด้านสังคมวัฒนธรรมด้านภาษา ปรัชญา การสอนสังคมวิทยา สตรีนิยมและทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนตีความจากตัวบทวรรณกรรมที่แตกต่างกัน โดยใช้มุมมองเชิงวิพากษ์ (Critical Lens) เพื่อสำรวจบรรทัดฐานและค่านิยม เป็นการสอนให้ผู้เรียนมองเห็นตัวบทที่ส่งผลต่อความยุติธรรมและความไม่เท่าเทียมทางสังคม การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังเป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคมและสิ่งที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องคำนึงถึงประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เรียน และความเป็นจริง (Ohara & et al., 2001: 110-112)

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังเป็นการเรียนรู้ที่จะอ่านถ้อยคำและทำความเข้าใจโลกสำหรับวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ซึ่งทำให้ผู้คนเข้าใจในเงื่อนไขที่ตนอยู่ สามารถดำเนินการและเปลี่ยนแปลงสังคม จากการศึกษา พบว่า นักวิชาการศึกษาให้ความหมายของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์อย่างหลากหลาย เช่น การอ่านโดยยังไม่ปักใจเชื่อ (Sceptical Readings) หลักประชาธิปไตย (Democratic Agency) และความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ความแตกต่าง (Difference) ความยุติธรรม (Justice) อำนาจ (Power) และภาษา (Language) ซึ่งแต่ละส่วนล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

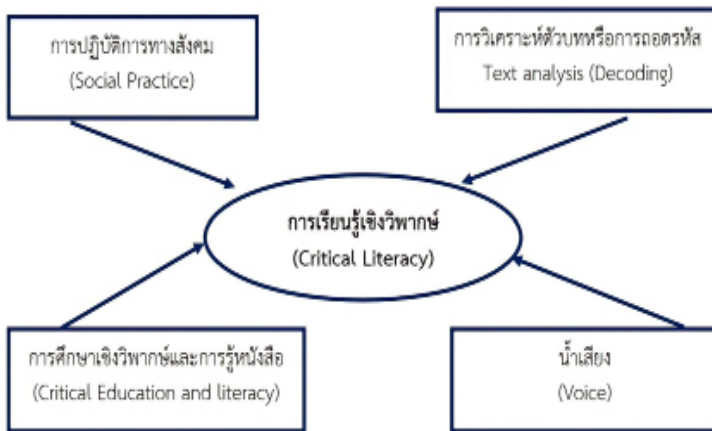
ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและสังคม Cervetti & et al. (2001: 8 - 9) เห็นว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม วิธีการวิจารณ์ผ่านความเข้าใจในตัวบทในด้านอุดมการณ์ที่ฝังอยู่ในระบบวาทกรรมจากทฤษฎีการวิจารณ์ความต่อเนื่องของการวิจารณ์สังคมผ่านความเข้าใจในตัวบท คือ ผลผลิตของอุดมการณ์และอำนาจของสังคมการเมือง และมาจากแนวคิดของ Freire ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติเรื่องการเรียนรู้หนังสือมาจากการรวมความยุติธรรมของสังคม การปลดปล่อย และความเท่าเทียม

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังเป็นการสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงภาษาและเชิงนามธรรม ซึ่งอยู่ในรูปแบบรหัสหรือวาทกรรมที่อยู่ในภาษา ดังจะพบว่าในการคิดวิเคราะห์เชิงภาษา Luke (2000: 453) กล่าวว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์จะมุ่งเน้นไปที่การสอนและการเรียนรู้ว่าตัวบททำงานอย่างไร ความเข้าใจ และการตีความว่าข้อความหรือตัวบทพยายามทำในโลกหรือต่อผู้คน และการวางตนเชิงรุกของผู้เรียนต่อตัวบทผ่านการวิจารณ์และการประกอบสร้างของสังคมที่ตนอาศัยและทำงาน นอกจากนี้ Cummins (2000: 542) ยังแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ว่าเป็นความสามารถของผู้เรียนที่ไม่เพียงถอดรหัสจากถ้อยคำเท่านั้น แต่ยังสามารถอ่านระหว่างบรรทัดเพื่อที่จะเข้าใจถึงอำนาจที่สอดแทรกเข้าไปผ่านรูปแบบของวาทกรรมที่หลากหลาย ซึ่งแท้จริงแล้วภาษาไม่ได้เป็นกลาง และในการคิดวิเคราะห์เชิงนามธรรม ธิดา แซ่ซัน และณรงค์ สมพงษ์ (2562: 34) กล่าวว่ากรู้ออย่างมีวิจารณ์ญาณเป็นความสามารถในการวิเคราะห์ และวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อความ ภาษา อำนาจ กลุ่มสังคม และการปฏิบัติของสังคม ข้อความในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเขียนข้อความ ภาพ เสียง ดนตรี เพลง นิยาย บทสนทนา ภาพยนตร์ และสื่อมวลชนมีเดียอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังเป็นการจัดการเรียนรู้ได้อีกด้วย ดังพบว่า Michell (2006: 41-42) แสดงความเห็นไว้ว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เกี่ยวข้องกับการสอนและหลักสูตร ซึ่งสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนในการอ่านและเขียนคำ และเข้าใจสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารของระบบภาษา ในขณะที่ Chaikul (2006: 22) แสดงมโนทัศน์สำคัญของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ว่าเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอน ซึ่งไม่เพียงสอนผู้เรียนให้อ่านเขียนหรือรู้หนังสือได้เท่านั้น แต่ยังต้องมีความรู้ความสามารถในการอ่านความเป็นไปของโลก (Read the World) ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

อันประกอบด้วยการศึกษาเชิงวิพากษ์และการรู้หนังสือ (Critical Education and Literacy) การวิเคราะห์ตัวบทหรือการถอดรหัส (Decoding) น้ำเสียง (Voice) และการปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1: มโนทัศน์สำคัญของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

ที่มา: ดัดแปลงจาก Chaikul (2006)

นักวิชาการชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นแนวการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมหรือในโลก และยืนยันถึงความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปรารถนาที่จะพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อไป ผู้เขียนสามารถสรุปผังมโนทัศน์ของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ในภาพรวมจากความหมายของนักวิชาการข้างต้นได้ 3 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและสังคม 2) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงภาษาและเชิงนามธรรม และ 3) วิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพิจารณาความเป็นไปของโลก แสดงได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2: มโนทัศน์สำคัญของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ในภาพรวม

ที่มา: สุธิญา พูนเอียด (2564)

ภาพที่ 2 มโนทัศน์สำคัญของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นลักษณะของการรู้หนังสือทั้งอ่านเขียนควบคู่กับการเข้าใจโลกของผู้เรียน ได้แก่ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและสังคม ความสามารถในการพิจารณาข้อความที่ปรากฏในการเขียนและการพูดที่ต้องอาศัยการคิดขั้นพื้นฐานในการคิดวิเคราะห์เชิงภาษา ไม่ว่าจะเป็นการจับใจความสำคัญ การสรุปความ และการตีความจากสารหรือสถานการณ์ รวมทั้งยังเป็นการคิดวิเคราะห์เชิงนามธรรมที่จะต้องจัดการกับข้อความ ภาพ เสียง และสื่อต่าง ๆ เพื่อตั้งคำถามที่จะนำไปสู่การแสดงให้เห็นทัศนะ ค่านิยม และคติความเชื่อภายในสารหรือสถานการณ์ อันเป็นการคิดเชื่อมโยงคำเพื่อหาข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผล รวมทั้งยังเป็นแนวทางจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอ่านเขียนควบคู่ไปกับการวิพากษ์ถึงแนวคิดหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ซ่อนอยู่ในตัวบทหรือข้อความที่นำมาศึกษา เป็นการเรียนรู้โลกในมิติที่ลึกซึ้งผ่านการถอดรหัส การแสดงน้ำเสียงของตน และการสะท้อนความคิด อันจะนำไปสู่การปฏิบัติการทางสังคม และมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญ

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

การจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

การจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ได้ทำทนายรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิม โดยเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนจากครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher-Centered Classroom) มีลักษณะเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สร้างสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนที่ดีขึ้น ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้เอง วิธีการสอนในทางปฏิบัติที่สำคัญ คือ กระบวนการสะท้อนความคิดที่เกิดขึ้นในห้องเรียน การเรียนรู้เชิงวิพากษ์สามารถนำปัจเจกบุคคลไปสู่องค์กรและบริบทของสังคมได้ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการฝึกฝนของความตระหนักรู้และการสะท้อนความคิดในประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน โดยจะต้องให้ผู้เรียนสะท้อนความคิด และเกิดการกระทำเพื่อหาข้อเสียและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในการกระทำของมนุษย์ (Freire, 2005: 72-73) เป็นการโต้แย้งการจัดการเรียนการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลางของความรู้ที่ฝากไว้ในตัวผู้เรียน หรือถ่ายโอนความรู้ที่สะสมไว้จากครูไปสู่ผู้เรียนไม่ใช่การสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ซึ่งเรียกการจัดการเรียนการสอนนี้ว่า “การศึกษาแบบการธนาคาร” (Banking Education) มีลักษณะ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้ฝากความรู้ไว้ และผู้เรียนจะเป็นผู้จัดเก็บ
2. ครูจะเป็นผู้แถลงการณ์ โดยให้ผู้เรียนเป็นเพียงผู้รับข้อมูล จดจำ และทำซ้ำ
3. ความรู้กลายเป็นของขวัญจากครูที่เห็นว่าตัวเองมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ผู้อื่นไม่รู้
4. ครูและผู้บริหารเลือกเนื้อหาของการเรียนการสอนและผู้เรียนปรับให้เข้ากับเนื้อหา

Freire จึงสนับสนุนการคิดเชิงวิพากษ์ว่าเป็นทางเลือกหนึ่งในการศึกษาความรู้ในธนาคารของการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยความรู้จำนวนมาก ได้รับการฝากไว้กับผู้เรียนซึ่งมีความคิดว่างเปล่า กล่าวคือ ผู้เรียนแบบเน้นเนื้อหาความจำ จะได้รับความรู้ที่ได้รับเลือกมาแล้ว ความคิดของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ผู้ที่มีความรู้มากกว่าจะเป็นผู้เห็นชอบและจัดวางความรู้ในในตัวผู้เรียน ในขณะที่การสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ครูไม่ได้เป็นผู้ฝากความรู้ที่ส่งเสริมความคิดเพียงอย่างเดียว แต่ครูเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นตัวเองภายในสังคมที่มีขนาดใหญ่

Chaikul (2006: 25) แสดงให้เห็นความแตกต่างของลักษณะการจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมที่เป็นการศึกษาแบบการธนาคารและการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1: ความแตกต่างของการจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมที่เป็นการศึกษาแบบ
การธนาคารและการเรียนรู้เชิงวิพากษ์

การศึกษาแบบการธนาคาร	การเรียนรู้เชิงวิพากษ์
1. ผู้เรียนเป็นเหมือนผู้รับจลินคำหรือภาชนะ 2. ครูเป็นผู้บรรยายหรือผู้เล่าเรื่อง 3. ผู้เรียนปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เหมาะสมกับวิธีสอนที่ครูกำหนดไว้ 4. มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์น้อย	1. ผู้เรียนเป็นเหมือนผู้วิจัยร่วมกับครู 2. ครูเป็นเหมือนผู้เรียน 3. ผู้เรียนเปิดเผยโลก 4. ปัญหาของโลกที่นำเสนอเข้าถึงโดยผู้เรียน 5. การตระหนักรู้ระดับความเป็นมนุษย์

ตารางที่ 1 การศึกษาแบบการธนาคารเป็นรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมของครู ซึ่งเน้นการท่องจำ และเป็นกระบวนการที่ครูพยายามนำเนื้อหาและความคิดของตนไปสู่ผู้เรียน ต่อมาจึงทำให้เกิดการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ Freire (1993: 135) แนะนำวิธีการนำหลักการการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ไปประยุกต์ใช้ใน ห้องเรียนภาษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายสำคัญทางการศึกษา คือ การพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ผ่าน การนำเสนอสถานการณ์หรือปัญหาสู่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้การสะท้อนความคิด และการจัดการกับสถานการณ์นั้น ๆ ดังนี้

1. เนื้อหาของหลักสูตรมาจากสถานการณ์ในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริงของผู้เรียน
2. การสนทนาสร้างเนื้อหาของสถานการณ์การศึกษา
3. การจัดหลักสูตรถือว่าชั้นเรียนเป็นองค์กรทางสังคมและแหล่งทรัพยากร
4. ผู้เรียนจัดทำเอกสารหรือเครื่องมืออุปกรณ์ของตนเอง
5. งานวางแผนในขั้นแรก จะเป็นการจัดการแนวคิดหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ต่อมาคือ เนื้อหา ซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิดหรือประเด็นเหล่านั้น
6. ครูมีส่วนร่วมในฐานะผู้เรียน
7. ครูมีส่วนร่วมในการให้ความคิด ประสพการณ์ ความคิดเห็น และการรับรู้ถึงในกระบวนการได้ตอบ
8. หน้าที่ของครูเป็นปัญหาหนึ่งที่ควรระวัง
9. ผู้เรียนมีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจ

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

ดังนั้น การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงจำเป็นจะต้องจัดการเรียนการสอนให้เกิดการสร้างความหมายในบทสนทนาระหว่างครูและนักเรียนในการเล็งเห็นปัญหาของโลกแห่งความจริงเพื่อก่อให้เกิดลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียนและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และ ระดับสังคมโลก

การประยุกต์การสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ในห้องเรียนภาษา

การประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ประเด็นสำคัญและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ส่วนตัวเอง สังคมขนาดใหญ่และโลก การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เชื่อมต่อการศึกษาศึกษาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นวิธีการโต้ตอบและสะท้อนถึงการเพิ่มการสะท้อนความคิดขั้นสูงสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียนภาษาและวรรณกรรม ดังนี้

Wooldrige (2001: 295-296) เสนอแนวทางการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ว่าผู้เรียนจะต้องพิจารณาว่าสังคมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นและแสดงถึงความสนใจโดยเฉพาะ ผู้เรียนพัฒนาแนวคิดและวิธีการในการอ่านคำและโลก หลักสูตรประกอบด้วยชีวิตและภาษาของผู้เรียน มีส่วนร่วมกับผู้เรียน ซึ่งเป็นการกระทำที่มีความหมาย โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เรียน วัฒนธรรม สังคม และประเด็นที่เป็นวิกฤติ

Van Duzer & Florez (1999: 4-5) กล่าวว่าครูสามารถสร้างการคิดเชิงวิพากษ์และการวิเคราะห์ของผู้เรียนได้ในห้องเรียนที่ใช้ยุทธศาสตร์ของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์สรุปได้ดังนี้

1. เริ่มต้นด้วยแหล่งข้อมูล (บทความ โฆษณา บทสุนทรพจน์ บทสนทนา ภาพถ่ายและวิดีโอ) ที่เห็นได้ชัดว่ามีอคติหรือแฝงอุดมการณ์ เช่น โฆษณาต่อต้านการสูบบุหรี่
2. เพิ่มความตระหนักด้วยการชี้ให้เห็นทักษะการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ โดยครูหรือผู้เรียน
3. เลือกการอ่าน การฟัง การพูด และ การเขียนหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและน่าสนใจสำหรับผู้เรียน

4. กระตุ้นให้ผู้เรียนตรวจสอบประสบการณ์และค่านิยมของตนเองว่าเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อหัวเรื่องอย่างไร

5. เข้าใจว่าผู้เรียนบางคนอาจรู้สึกไม่สบายใจในการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากวิธีการเรียนรู้แบบนี้เป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้เรียน

6. ติความข้อมูลและมุมมองที่แตกต่างกันอาจมีหรือไม่มีอยู่ในตำราเรียนเนื้อหา และการอภิปรายในห้องเรียน ดังนั้นผู้สอนจึงควรเลือกกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องคำนึงถึง มุมมองที่หลากหลาย

7. ใช้เวลาผู้เรียนอย่างเพียงพอเพื่อทำความเข้าใจกับข้อความหรือกิจกรรมก่อน ให้ผู้เรียนพิจารณาอย่างจริงจัง

8. ให้ผู้เรียนสร้างคำถามและคำตอบ

9. สร้างความสมดุลในการจัดการเรียนการสอนในทักษะการรู้หนังสือพื้นฐาน (การถอดรหัส การสร้างคำศัพท์ การทำนายสรุป) ด้วยการฝึกทักษะการวิพากษ์

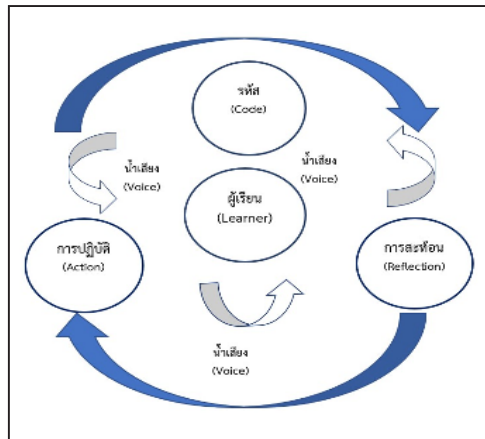
การสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงได้รับการอธิบายว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นไปที่ความสนใจของผู้เรียน ตัวตน ข้อกังวลทางสังคม และความพยายามที่จะหลุดพ้นจากวิธีการสอนที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางและใช้เนื้อหาเป็นฐาน การประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นวิธีการที่มีปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบ กระบวนการสะท้อนความคิดเพื่อจะนำไปสู่การดำเนินการในการเสริมสร้างการสะท้อนความคิดขั้นสูง สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเป็นการบูรณาการระหว่างการผสมผสานระหว่าง ความคิด ความปรารถนาและการกระทำ Simon (1992, as cited in Alastair, 2001: 3)

Anderson & Irvine (1993: 81-104) ศึกษา “Critical Literacy Project” เพื่อแสดงการประยุกต์ใช้การรู้ อ่าน เขียน หนังสือเชิงวิพากษ์สำหรับผู้เรียนที่อพยพเข้ามา โดยการเลือกหัวข้อที่เกี่ยวข้องของผู้เรียนและครูจะร่วมตรวจสอบหรือร่วมวิจัยด้วยกัน แม้แนวคิดที่กำหนดจะไม่ใช่วิธีทางสังคมที่ผู้เรียนพบ แต่ยังมีชีวิตชีวาในชีวิตของสมาชิกในโครงการ หลังจากนั้นผู้เรียนได้เชื่อมโยง

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์กับประสบการณ์สู่รูปแบบสังคมที่เต็มไปด้วยความกดดัน เช่น การเหยียดผิวหรือการแบ่งแยกเพศ และขั้นตอนสุดท้าย ผู้เรียนท้าทายความไม่เสมอภาคทางสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของโครงการ ผู้เรียนที่อพยพมาเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจึงประสบความสำเร็จในการเขียนหนังสือทั้งภาษาสเปนและภาษาอังกฤษสำหรับผู้เรียนนิการากัว การเรียนหนังสือดังกล่าวจึงได้นำมาใช้ในห้องเรียนบนชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกของนิการากัว

Chaikul (2006: 31) กล่าวว่ากระบวนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์มีองค์ประกอบ 3 อย่าง ได้แก่ รหัส การสะท้อน และการปฏิบัติ อันเป็นวิธีการทำซ้ำ และดำเนินการสะท้อนกระบวนการขับเคลื่อนระหว่างตัวบทกับทฤษฎี การประยุกต์ใช้กับการสะท้อนผลการประเมิน และย้อนกลับไปสู่ทฤษฎี ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านวงจรการประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3: วงจรการประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์

ที่มา: ดัดแปลงจาก Chaikul (2006)

วงจรการของการประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ประกอบด้วยรหัส การสะท้อน และการปฏิบัติ ดังนี้

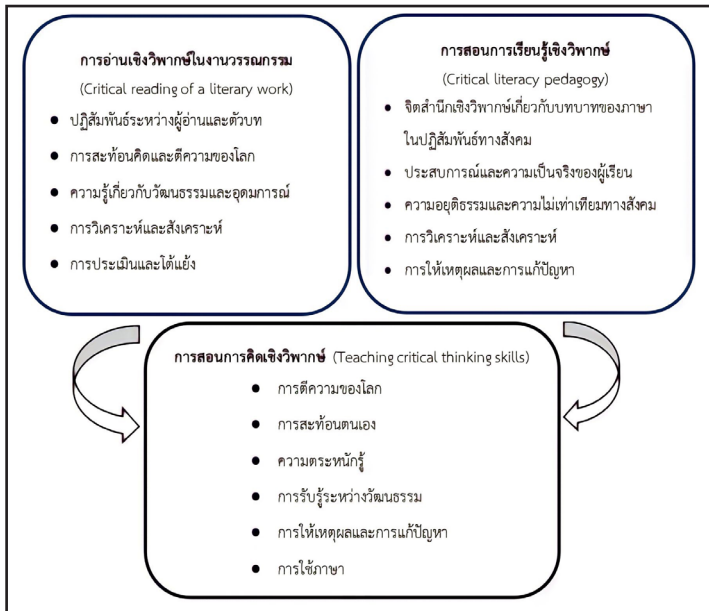
1. รหัส (Code) เป็นขั้นตอนแรกของการสอน ซึ่งจะช่วยสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ครูป้อนข้อมูลภาษาแก่ผู้เรียน เช่น ภาษาสำหรับการอภิปราย การพูดที่ดีเยี่ยม และคำศัพท์ที่ยากบางประการ จากนั้นครูจะจัดรูปแบบและแนวคิด เช่น สิทธิมนุษยชน ความทิว หรือปัญหาสงครามและสันติภาพ จากนั้นครูจะนำเสนอรหัสหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระเพื่อให้ผู้เรียนสามารถรับรู้สะท้อนและปฏิบัติตามได้ ในที่สุดครูและผู้เรียน (ในฐานะผู้ตรวจสอบร่วม) จะตรวจสอบรหัสและพยายามถอดรหัสด้วยกัน

2. การสะท้อน (Reflection) คือ การให้ผู้เรียนสะท้อนถึงรหัสหรือข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ทั่วไป การสะท้อนความคิดในการเรียนรู้เชิงวิพากษ์จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้นอกเหนือจากการพัฒนาทักษะการรู้หนังสือขั้นพื้นฐาน เช่น การอธิบายปัญหา การแก้ไขปัญหา การประยุกต์ใช้และการถอดรหัส ผู้เรียนจะกล่าวถึงรหัสหรือข้อมูลที่มีและแสดงให้เห็นเสียงของตน จากนั้นเสียงของผู้เรียนจะถ่ายทอดไปทั้งเรื่องราวนอกห้องเรียนเพื่อให้เห็นปัญหาทางสังคมและปัญหาระดับโลก กิจกรรมในชั้นเรียนที่สำคัญ เช่น การอภิปรายกลุ่ม การเขียนสะท้อน การทำแบบสอบถามและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหาบทเรียน

3. การปฏิบัติ (Action) คือ ขั้นตอนหลังจากที่ผู้เรียนพบปัญหาร่วมกัน โดยได้รับข้อมูลเชิงลึกในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปรับปรุงสถานการณ์ ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง Freire (1972: 173-181) กล่าวว่า การกระทำนี้เริ่มต้นในห้องเรียนภาษา ผู้เรียนจะได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการในประเด็นต่าง ๆ เช่น ผู้เรียนมีโอกาสเลือกงานที่ต้องทำ อาทิ การนำเสนอเกี่ยวกับปัญหา การทำโฆษณากำหนดทิศทาง การทำงานอาสาสมัครเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเปลี่ยนทัศนคติต่อประเด็นเพื่อให้ได้ยินเสียงสะท้อนและเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

Bobkina & Stefanova (2016: 684) นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการคิดเชิงวิพากษ์ผ่านวรรณกรรม ดังภาพที่ 4

การเรยนรูเชงวฟภษ: ทางเลอกที่นาลสนจในหองเรยนภษา

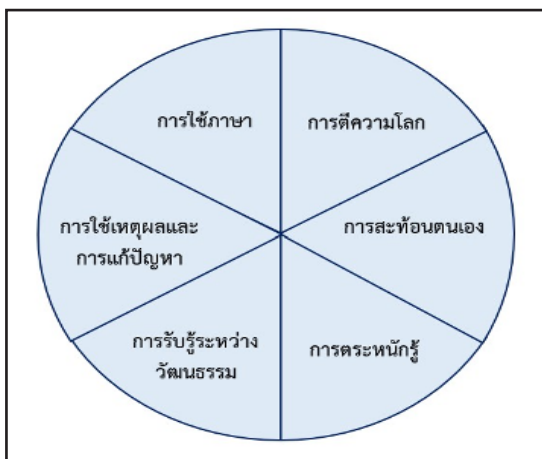
ภพที่ 4: รูปแบการเรยนการสอนเพื่อเสริมสร้าการคิดเชิงวิภษ โดยให้ผู้อ่านเป็นศูนย์กลาง และการสอนการเรียนรู้เชิงวิภษ

ที่มา: ดัดแปลงจาก Bobkina and Stefanova (2016)

รูปแบการเรยนการสอนดังกล่าวควรเน้นการตอบสนองของผู้อ่านโดยคำนึงถึงผู้เขียนและบริบทของการสร้าผลงานวรรณกรรมเพื่อตีความ ซึ่งใช้จุดดตระหว่งผู้อ่านเป็นสำคัญ การอ่านและการอ่านเขียนเชิงวิภษ ได้ให้ออกาสพิเศษสำหรับผู้เรยนที่จะสะท้อนให้เห็นการทำงานของข้อความในการสร้าความหมาย และความหมายนั้นมีผลต่อประสพการณ์ส่วนตัวและความเข้าใจของผู้เรยนต่อปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบเรีองแต่ง (Fction Works) หรือวรรณกรรม (Literary Work)

Stefanova & et al., (2017: 253) ยังเสนอว่าการจะจัดการกับตัวบทวรรณกรรมในหองเรยน EFL ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องใช้รูปแบบที่ตั้งอยู่บนกลยุทธ์ที่ประกอบด้วยกระบวนการ

การอ่านเชิงวิพากษ์ที่เน้นผู้อ่านเป็นศูนย์กลาง (Reader-Centered Critical Reading Approach) และการสอนการคิดเชิงวิพากษ์ ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์จำเป็นต้องทำงานร่วมกับวรรณกรรมในห้องเรียน EFL ซึ่งเป็นชุดของกระบวนการที่มีมิติหลัก ได้แก่ การตีความของโลกการสะท้อนตนเองการรับรู้ระหว่างวัฒนธรรมความตระหนักสำคัญ การให้เหตุผลและการแก้ปัญหา และการใช้ภาษา ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5: การทำงานร่วมกันของความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์กับบทอ่าน

ที่มา: ดัดแปลงจาก Stefanova & et al. (2017)

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้มุมมองทางสังคม วัฒนธรรม ภาษา ปรัชญา ควบคู่กับทฤษฎีต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้ โดยสอนให้ผู้อ่านอ่านตัวบทที่ทำให้เกิดความตื่นตัว สามารถสะท้อนความคิดเกี่ยวกับความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ทางสังคม จึงนับเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนสามารถเป็นนักคิด เมื่อนำมาใช้ผ่านทฤษฎีข้างต้น ย่อมทำให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการหารือกับตัวบทที่มีความหมายต่อชีวิตของตน ซึ่ง Stefanova & et al. (2017: 255-257) นำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ในห้องเรียนภาษา โดยมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน โดยให้ผู้อ่านเป็นศูนย์กลาง (Reader-Centered Critical Reading) ดังนี้

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

1. **การฝึกฝนจากสถานการณ์ (Situating Practice)** โดยสร้างประสบการณ์จากกระแสวิพากษ์ใหม่จากความรู้ที่เกี่ยวข้อง และจัดกิจกรรมที่ตอบสนองต่อผู้อ่าน
2. **การจัดการเรียนการสอน (Overt Instruction)** ครูสร้างความกระตือรือร้นให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่เรียนรู้ โดยให้หมโนทัศน์สำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในการอ่านตัวบท โดยทำความเข้าใจข้อความโดยทั่วไป และวิเคราะห์การใช้ภาษา
3. **การสร้างกรอบการวิพากษ์ (Critical Framing)** ผ่านการคิดเชิงวิพากษ์ เป็นการตรวจสอบบริบททางสังคมและวัฒนธรรม วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้และการนิยามความหมาย โดยพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างภาษากับบริบททางสังคม
4. **การถ่ายโอนสู่การปฏิบัติ (Transformed Practice)** โดยประยุกต์ใช้สร้างสรรค์ และสร้างผลงานหรือเขียนข้อความของตนเอง

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์นับเป็นการส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์โดยใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความคิดของผู้เรียนได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวาง เนื่องจากการศึกษาหรืออ่านตัวบทวรรณกรรมต้องอาศัยกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ เช่น การจับใจความ การสรุปความ การตีความ การรับรู้ทางสังคมวัฒนธรรม การแสดงความคิดเห็นอย่างสมเหตุสมผลและการแก้ปัญหา ซึ่งสามารถนำมาพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียนได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์โดยใช้วรรณกรรม ควรเลือกวรรณกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตและประสบการณ์ของผู้เรียนตามช่วงวัย

แนวทางการจัดกิจกรรมในห้องเรียนภาษาโดยใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์

จากการศึกษาการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ของนักวิชาการต่าง ๆ ข้างต้น (Bobkina & Stefanova, 2016; Chaikul, 2006; Freire, 1993; Stefanova et al., 2017; Van Duzer & Florez, 1999; & Wooldridge, 2001) ผู้เขียนนำมาสังเคราะห์เป็นหลักการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ มี 4 หลักการสำคัญ ดังนี้

1. **การสร้างรหัส** เป็นการกำหนดหัวเรื่อง แนวคิดหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับชีวิตจริง หรือชีวิตประจำวันของผู้เรียน แต่ต้องเป็นเรื่องที่มีความยากบางประการเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดและพยายามถอดรหัสนั้น

2. **การตรวจสอบและสร้างกรอบการวิพากษ์** เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากเรื่องหรือสถานการณ์ที่ผู้เรียนได้รับ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมและค่านิยมของตนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ และวิพากษ์เรื่องหรือสถานการณ์นั้น ๆ

3. **การสะท้อนความคิด** เป็นสะท้อนถึงรหัสหรือข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ โดยกล่าวถึงข้อมูลหรือรหัสที่ได้รับ ซึ่งแสดงให้เห็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดหรือน้ำเสียงของคนที่มีความเห็นต่อเรื่องหรือสถานการณ์ได้

4. **การปฏิบัติการและนำเสนอผล** เป็นการนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามานกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอภิปราย การแสวงหาคำตอบ การนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหามาเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมทั้งสร้างผลงานหรือเขียนข้อความของตนเอง

จากหลักการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่าสามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนภาษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. ผู้สอนจัดเตรียมสถานการณ์การเรียนรู้ที่เป็นประเด็นทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงประเด็นความยุติธรรม ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม หรือสิทธิมนุษยชน สถานการณ์การเรียนรู้มีความซับซ้อนทั้งการเลือกใช้ภาษา ถ้อยคำ สัญลักษณ์ น้ำเสียง หรือมีแนวความคิดเบื้องหลังในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนขบคิด ตั้งคำถาม และวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ และค้นหาแนวคิดที่อยู่ในสถานการณ์นั้น เช่น การจัดเตรียมสถานการณ์เกี่ยวกับเชื้อชาติ ปัญหาสงคราม การอพยพ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเหยียดสีผิว และการแบ่งแยกเพศ เป็นต้น

2. ผู้สอนให้ผู้เรียนระบุประเด็นสำคัญและกำหนดขอบเขตในการวิพากษ์หรือแสดงความคิดเห็นที่มีต่อสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนมีทิศทางในการคิดอย่างชัดเจนว่าจะวิพากษ์ประเด็นใดและแง่มุมใด เช่น การวิเคราะห์ปัญหา การอธิบายสาเหตุของปัญหา และการแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

3. ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสำรวจความคิด 'ไตร่ตรองและประเมิน' ผลสถานการณ์การเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม โดยใช้สภาพสังคม บริบททางการเมือง และการรับรู้ทางสังคมวัฒนธรรม เข้ามาประกอบพิจารณาความคิดและการตีความ ตามมุมมองของตนที่มีต่อสถานการณ์การเรียนรู้นั้น ผู้เรียนวิเคราะห์และวิจารณ์ว่าผู้นำเสนอสารใช้ภาษาและเรียบเรียงเรื่องราวเพื่อสร้างความหมายหรือต้องการใช้ภาษาและวรรณกรรมเป็นเครื่องมือส่งผ่านความคิดหรืออุดมการณ์ใดมาสู่สังคม และมีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอที่แท้จริงอย่างไร ตัวอย่างเช่นการให้ผู้เรียนพิจารณาประเด็นการเหยียดสีผิว และเชื้อชาติยอมทำให้ผู้เรียนมองเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นผลมาจากความต้องการควบคุมกลุ่มคนให้อยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มคนอีกกลุ่ม

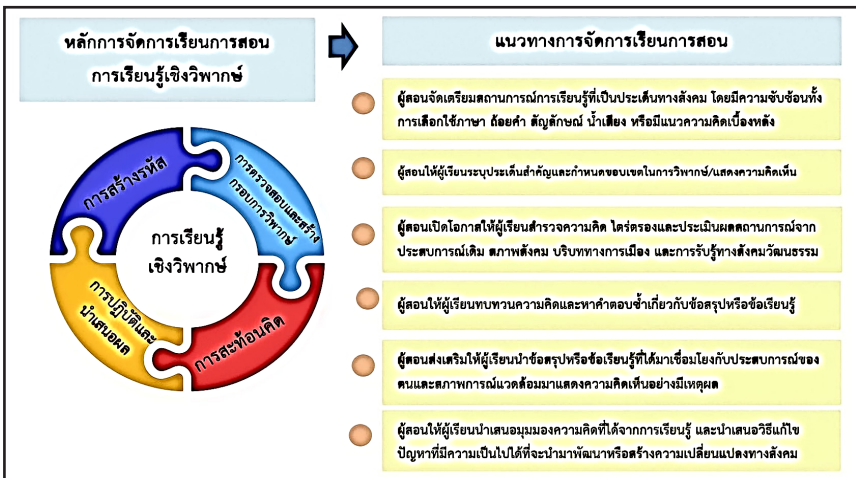
4. ผู้สอนให้ผู้เรียนทบทวนความคิดและหาคำตอบซ้ำเกี่ยวกับข้อสรุปหรือข้อเรียนรู้ที่ได้จากประเด็นที่พิจารณาว่าเหมาะสม ครอบคลุม ครบถ้วน และชัดเจนแล้วหรือไม่ และยังมีประเด็นอื่นใดที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมก่อนยืนยันการลงข้อสรุปอีกครั้ง แล้วกำหนดให้ผู้เรียนเขียนสะท้อนความคิดที่มีต่อสถานการณ์การเรียนรู้นั้น เช่น การให้ผู้เรียนพิจารณาเกี่ยวกับข้อสรุปอีกครั้งว่าหลังจากค้นหาข้อมูลหรือความจริงเกี่ยวกับสถานการณ์เพิ่มเติมแล้ว ผู้เรียนเห็นว่าผลที่เกิดขึ้นเหมาะสมกับบริบทของสังคมหรือควรแก้ปัญหาเพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง โดยใช้หลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุนความคิดนั้น

5. ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนนำข้อสรุปหรือข้อเรียนรู้ที่ได้มาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนและสภาพการณ์แวดล้อมทั้งปัญหาระดับสังคมและระดับโลกที่อยู่ นอกเหนือจากสถานการณ์การเรียนรู้ในชั้นเรียนมาแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล โดยสามารถจัดกิจกรรมทั้งรายบุคคลหรือกิจกรรมกลุ่ม เช่น การอภิบาย การอภิปราย การสนทนา การแลกเปลี่ยน และการระดมความคิดเห็น

6. ผู้สอนให้ผู้เรียนนำเสนอมุมมองความคิดที่ได้จากการเรียนรู้ และนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหามีความเป็นไปได้ที่จะนำมาพัฒนาหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เกิดขึ้นได้ หลังจากนั้นผู้สอนและผู้เรียนพิจารณาความเป็นไปได้ของข้อสรุปร่วมกันอีกครั้ง เช่น การจัดทำโครงการอาสาสมัครเพื่อแก้ปัญหาสังคม การเขียนบทความแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล และการสร้างสรรค์ผลงานรณรงค์ให้เกิดความเท่าเทียมในสังคม

ทั้งนี้ สถานการณ์การเรียนรู้หรือตัวบท (Text) หรือสื่อที่ครูสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ เพลง เรื่องสั้น นวนิยาย บทสนทนา บทความ กวีนิพนธ์ โฆษณา ภาพยนตร์ และวีดิทัศน์ต่าง ๆ สถานการณ์ที่ผู้สอนเลือกใช้ควรมีความหลากหลายที่เหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน ซึ่งควรเป็นเรื่องที่ผู้เรียนมีประสบการณ์ สมจริง เกี่ยวข้องกับชีวิตและบริบทแวดล้อมของผู้เรียน

ดังนั้น จากหลักการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ที่ได้นำมากำหนดเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนภาษาสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6: แนวทางการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ในห้องเรียนภาษา
ที่มา: สุธัญญา พูนเอียด (2564)

ในการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมที่มีการสร้างรหัส การตรวจสอบและสร้างกรอบการวิพากษ์ การสะท้อนความคิด รวมทั้งการปฏิบัติการและนำเสนอผล โดยดำเนินการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นหรือสร้างผลงานของตนเอง ซึ่งมีความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงทางสังคมความน่าสนใจในการเลือกใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์มาจัดการเรียน

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

การสอนในห้องเรียนภาษาการเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงเป็นหนึ่งในวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ควรนำมาใช้เป็นทางเลือกในห้องเรียนภาษา โดยมีความน่าสนใจ สรุปได้ ดังนี้

1. การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนเป็นผู้ร่วมคิดและร่วมกิจกรรมกับผู้เรียน ผู้สอนคำนึงว่ามุมมองและความคิดของผู้เรียนล้วนมีความหมาย เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงรหัสที่ซ่อนอยู่ในการใช้ถ้อยคำทางภาษาของผู้ส่งสาร ผู้เรียนได้ตรวจสอบข้อมูล สะท้อนความคิดและนำเสนอความคิดของตนได้

2. การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นวิธีการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ และพัฒนาจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ ค้นหารายละเอียด พิจารณาภาษาที่ผู้ส่งสารเลือกใช้โดยนำมาถอดรหัสและให้ความหมายที่ซ่อนอยู่ รวมทั้งตีความโลกหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างละเอียดลึกซึ้งด้วยตนเอง ความคิดของผู้เรียนในการให้ความหมายในสถานการณ์ไม่มีความถูกผิดจึงเป็นการต่อยอดทางความคิดของผู้เรียนที่ไม่มีที่สิ้นสุด

3. การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จะทำให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล เพิ่มทักษะการสืบค้น รู้วิธีการแก้ไขปัญหา ไตร่ตรอง และยืนยันจุดยืนของตนเอง รวมทั้งเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในฐานะผลผลิตของสังคมและอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในสารแต่ละประเภท สิ่งนี้ย่อมช่วยขยายองค์ความรู้ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นได้อีกด้วย

4. การเรียนรู้เชิงวิพากษ์เป็นเครื่องมือสำหรับผู้เรียนในการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเองและสภาพสังคมที่เป็นจริงผ่านการตั้งคำถามจากสถานการณ์ที่เรียนรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสื่อหรือวรรณกรรม และระหว่างบุคคล ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองจากการทำความเข้าใจความเป็นไปของโลก ตรวจสอบข้อเท็จจริงของสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็สามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนหรือบุคคลนั้นใช้ความเข้าใจนั้นมาสร้างทางเลือกหรือมองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ของสังคม อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาให้ดีขึ้นกว่าเดิมและสร้างสังคมที่ปรารถนาได้

5. ในการจัดการเรียนการสอนที่ใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ โดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาพิจารณาประเด็นทางสังคมในแง่มุมต่าง ๆ จึงเป็นวิธีการที่ช่วยเสริมสร้างความเป็นพลเมือง และความเป็นมนุษย์ที่รับผิดชอบต่อสังคมให้กับผู้เรียนได้อีกทางหนึ่ง

6. ผู้เรียนที่ได้รับการจัดประสบการณ์โดยการเรียนรู้เชิงวิพากษ์สามารถเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รับฟังมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย และการแบ่งปันความรู้ระหว่างกัน

ด้วยความน่าสนใจดังกล่าว การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงเป็นทางเลือกสำหรับการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนภาษา ผู้สอนสามารถเลือกใช้การเรียนรู้เชิงวิพากษ์มากำหนดกลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเปิดพื้นที่ทางความคิดและการสร้างจุดยืนของผู้เรียนในการพิจารณาหรือทำความเข้าใจโลกที่สะท้อนผ่านภาษา วรรณกรรมและสารสื่อต่าง ๆ ด้วยมุมมองของตนเอง

บทสรุป

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Critical Literacy) เป็นการเรียนรู้ที่จะพูด อ่าน เขียน และฟัง อันเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์จากประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งสร้างโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ใช้วิธีการวิจารณ์ผ่านความเข้าใจในตัวบทในด้านอุดมการณ์ที่ฝังอยู่ในระบบวาทกรรม เพราะตัวบท คือ ผลผลิตของอุดมการณ์ในสังคม ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ว่าตัวบททำงานอย่างไร ความเข้าใจ และการตีความว่าข้อความหรือตัวบทมีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอต่อผู้รับสารอย่างไร ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการเชิงรุกผ่านการวิจารณ์ตัวบทและสร้างความหมายใหม่เกี่ยวกับสังคมของตน (Luke, 2000: 453) การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ยังสามารถช่วยส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ได้ เนื่องจากการคิดเชิงวิพากษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการคิดในระดับสูง และเป็นประเภทหนึ่งของการรู้หนังสือ ซึ่งพัฒนาและฝึกฝนได้ (Stefanova & et al., 2017: 252-253)

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนอ่านเขียนได้เท่านั้น แต่ผู้สอนสามารถนำมาใช้จัดการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนอ่านหรือทำความเข้าใจความเป็นไปของโลกรได้ และยืนยันถึงความเป็นไปได้ในมุมมองต่าง ๆ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

วิธีนี้จึงเป็นวิธีการสอนและการเรียนรู้ในการตั้งปัญหาเกี่ยวกับโลก ให้ความสำคัญกับความคิดของผู้เรียนและช่วยให้ได้ยินเสียงของผู้เรียน โดยมีเป้าหมาย คือ การทำให้ผู้เรียนทุกคนมีความเป็นมนุษย์มากขึ้นและสามารถพัฒนาจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ (Critical Consciousness) อันจะนำไปสู่การส่งเสริมความสามารถในการคิดขั้นสูงต่อไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ การเรียนรู้เชิงวิพากษ์จึงส่งผลดีทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับสังคม กล่าวคือ เมื่อบุคคลสามารถพัฒนาความรู้ควบคู่กับความคิดตั้งแต่ทักษะการคิดพื้นฐานจนถึงการคิดขั้นสูงด้วยการจับใจความ สรุปความ ตีความ และพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง สังคม และโลกอย่างกว้างขวางลุ่มลึกได้แล้ว บุคคลไม่เพียงเข้าใจสภาพสังคมจริงที่เป็นอยู่เท่านั้น แต่ในฐานะสมาชิกของสังคม บุคคลนั้นย่อมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความร่วมมือเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีความอยุติธรรมและความไม่เท่าเทียมให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งสร้างโลกที่สงบสุขน่าอยู่ให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- ธิดา แซ่ซัน, และ ณรงค์ สมพงษ์. (2562). การพัฒนาแบบจำลองการเรียนการสอนบนเว็บไซต์ใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการรู้ดิจิทัลสำหรับนักศึกษาในระดับปริญญาตรี. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 37(2), 21-43.
- นภดล รมโพธิ์. (2564). *The Lost Skill ทักษะที่หายไปในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: WE LEARN.
- สุธิญา พูนเอียด (ผู้จัดทำภาพ). มโนทัศน์สำคัญของการเรียนรู้เชิงวิพากษ์. ฅงกบัญชาการกองทัพอเรือ พระราชวังเดิม. เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2564.
- สุธิญา พูนเอียด (ผู้จัดทำภาพ). แนวทางการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์. ฅงกบัญชาการกองทัพอเรือ พระราชวังเดิม. เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2564.
- ศศิมา ฒัมนิลกาล. (2560). การนำเสนอดัลลัษณ์บนเครือข่ายสังคมออนไลน์อินสตาแกรมของเจเนอเรชัน:กรณีศึกษาความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวายและเจเนอเรชันแซด. การค้นคว้าอิสระ นศ.ม. (การสื่อสารเชิงกลยุทธ์). กรุงเทพฯ: บัณฉิตวิทยาลััย มหาวิชยาลััยกรุงเทพฯ.
- Alastair, P. (2001). *Critical applied linguistics: A critical introduction*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

- Anderson, G. L., & Irvine, P. (1993). *Informing critical literacy with ethnography. In Critical literacy: Politics, praxis, and the postmodern*. New York: Suny Press.
- Anderson, L. W., & Bloom, B. S. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. New York: Addison Wesley Longman.
- Bobkina, J., & Stefanova, S. (2016). Literature and critical literacy pedagogy in the EFL classroom: Towards a model of teaching critical thinking skills. *Studies in second language learning and teaching*, 6(4), 677-696.
- Bobkina, J., & Stefanova, S. (2016). *Model of teaching critical thinking skills: Reader-centered critical reading and critical literacy pedagogy*. In Literature and critical literacy pedagogy in the EFL classroom: Towards a model of teaching critical thinking skills. 684. *Studies in second language learning and teaching*.
- Bogart, W. G. V. D. (2008). *Search Strategies in the IT and Internet Era. The need for critical literacy and critical thinking in knowledge workers*. http://www.earthportals.com/Portal_Messenger/ss.html
- Cervetti, G., Pardales, M. J., & Damico, J. S. (2001). A tale of differences: Comparing the traditions, perspectives, and educational goals of critical reading and critical literacy. *Reading online*, 4(9), 80-90.
- Chaikul, R. (2006). *Application of critical literacy to enhance English speaking ability and critical consciousness of Japanese students*. Master of Education M.Ed. (Teaching English as a Foreign Language). Chiang Mai: Chiang Mai University.

การเรียนรู้เชิงวิพากษ์: ทางเลือกที่น่าสนใจในห้องเรียนภาษา

- Chaikul, R. (2006). *Concept of critical literacy. In Application of critical literacy to enhance English speaking ability and critical consciousness of Japanese students.* 22. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Chaikul, R. (2006). *The cycle of the application of critical literacy. In Application of critical literacy to enhance English speaking ability and critical consciousness of Japanese students.* 31. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Cummins, J. (2000). Academic language learning, transformative pedagogy, and information technology: Towards a critical balance. *Tesol Quarterly*, 34(3), 537-548.
- Darder, A. (2003). *The critical pedagogy reader.* New York: Psychology Press.
- Freire, P. (1972). Education: domestication or liberation?. *Prospects*, 2(2), 173-181.
- Freire, P. (1993). *Pedagogy of the City.* New York: Continuum.
- Freire, P. (2005). *Pedagogy of the oppressed.* New York: Continuum.
- Giroux, H. A. (2004). Critical pedagogy and the postmodern/modern divide: Towards a pedagogy of democratization. *Teacher education quarterly*, 31(1), 31-47.
- Locke, T., & Cleary, A. (2011). Critical literacy as an approach to literary study in the multicultural, high-school classroom. *English Teaching: Practice and Critique*, 10(1), 119-139.
- Luke, A. (2000). Critical literacy in Australia: A matter of context and standpoint. *Journal of adolescent & adult literacy*, 43(5), 448-461.
- McLaren, P. (1998). Che: The pedagogy of Che Guevara: Critical pedagogy and globalization thirty years after Che. *Cultural Circles*, 3, 29-103.
- Michell, M. J. (2006). Teaching for critical literacy: An ongoing necessity to look deeper and beyond. *English Journal*, 96(2), 41-46.

- Ohara, Y., Saft, S., & Crookes, G. (2001). Toward a feminist critical pedagogy in a beginning Japanese-as-a-foreign-language class. *Japanese Language and Literature*, 35(2), 105-133.
- Rivera, K. M. (1999). Popular research and social transformation: A community-based approach to critical pedagogy. *TESOL Quarterly*, 33(3), 485-500.
- Stefanova, S., Bobkina, J., & Pérez, F. J. S.-V. (2017). The effectiveness of teaching critical thinking skills through Literature in EFL context: A case study in Spain. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 6(6), 252-266.
- Temple, C. (2016, December 28). *Critical Thinking and Critical Literacy*. <http://www.criticalthinkinginternational.org/further-reading?id=22>
- Van Duzer, C., & Florez, M. C. (1999). *Critical Literacy for Adult English Language Learners*. https://www.cal.org/caela/esl_resources/digests/critlit.html
- Wooldridge, N. (2001). *Tensions and ambiguities in critical literacy*. In *Negotiating critical literacies in Classrooms*. New York: Routledge.

Received: December 28, 2021

Revised: April 16, 2022

Accepted: April 18, 2022